

Co to jest – wyraz?

Wyraz jest podstawowym znakiem językowym – w pewnym sensie umownym, konwencjonalnym. Zespół wyrazów oraz ich połączeń tworzy swoisty kod językowy.

W życiu mamy do czynienia z różnymi znakami. Niektóre daje nam natura, np. grzmot przynosi burzę, a harcerze wiedzą, że mech na pniach drzew pokazuje, gdzie jest północ. To znaki naturalne, natomiast wyrazy zaliczamy do znaków umownych, bowiem ich znaczenie zostało ustalone przez ludzi w wyniku przeróżnych uzgodnień. Słowem: tu pomiędzy rzeczami a ich nazwami nie zachodzą żadne zależności fizyczne (np. nazwa „książka” – nie oddaje „książkowej” natury tego przedmiotu, nie jest w jakikolwiek sposób podobna do książki). Brzmienia wyrazów, jak widać – nie naśladują ich treści.

Wyrazy pełnią rozmaite funkcje, takie jak nazywanie uczuć, szeregowanie, wskazywanie, sygnalizowanie relacji między elementami zdania. Czym się od siebie różnią? Oczywiście budową.

Wyrazy proste

↓
podzielne
słowotwórczo

↓
niepodzielne
słowotwórczo

Wyrazy złożone

↓   ↓   ↓
zestawienia   zrosty   złożenia

Wyrazy proste to takie, które zawierają jedną podstawę słowotwórczą, z kolei wyrazy złożone mają tych podstaw więcej (czyli pochodzą np. od dwóch lub trzech wyrazów podstawowych).

Do kategorii wyrazów niepodzielnych słowotwórczo zaliczymy wszystkie najmniejsze słowa, przy których nie możemy właściwie określić, od jakich wyrazów podstawowych zostały utworzone, np. *dom, las, syn, ręka, woda, bóg*. O wiele częściej posługujemy się jednak wyrazami podzielными słowotwórczo, które pochodzą od innych wyrazów, np. *przechodzić, góralka, nauczycielka*.

Wyrazy podstawowe i pochodne

Żeby móc swobodnie poruszać się w tej słowotwórczej problematyce, trzeba znać kilka ważniejszych terminów. Oto one:

- **wyraz podstawowy**, czyli taki, od którego możemy utworzyć jakiś nowy wyraz. Słowem – nasza wyjściowa baza.
- **wyraz pochodny** (spotkasz używane zamiennie określenie: derywat), jak nazwa wskazuje, pochodzi od innego wyrazu, czyli – został od niego utworzony.

Sprawę wyjaśnią lepiej poniższe przykłady:

kot* → *kotek* → *koteczek

W naszym ciągu pochodności *kot* – jest wyrazem podstawowym dla *kotek*. Z kolei *kotek* (a nie *kot*!) będzie wyrazem podstawowym dla *koteczek*. Teraz spójrzmy na problem z drugiej strony. *Kotek* – jest wyrazem pochodnym od *kot*, a *koteczek* powstał od *kotek* (a nie: *kot*).

I jeszcze jeden przykład:

kwiat* → *kwiatek* → *kwiatuszek

Ciąg wyrazów przedstawia się w tym przypadku następująco: *kwiat* – to wyraz podstawowy (w stosunku do *kwiatek*); *kwiatek* – jest wyrazem pochodnym od słowa *kwiat*, ale...podstawowym dla *kwiatuszek*. Z kolei *kwiatuszek* – powstał od *kwiatek*.

Zapamiętaj!

Jeden wyraz może być dla innych jednocześnie wyrazem podstawowym i pochodnym.

Podstawa słotwórcza

Wyraz **pochodny** to cała konstrukcja, zbudowana z **podstawy słotwórczej** i **formantu** (może ich być więcej niż jeden).

Podstawa słotwórcza to część wspólna dla wyrazu podstawowego i pochodnego (z zachowaniem oboczności).

Mówiąc najprościej – jest ona częścią wyrazu podstawowego, która weszła w skład wyrazu pochodnego. Przykłady:

pies → *pies* + *ek* → *piesecz* + *ek*

W wyrazie *piesek* – podstawą jest *pies*, ale... Zauważ, że w słowie *pieseczek* podstawę mamy już inną, poszerzoną – *piesecz* (z obocznością głosek k:cz).

Formant

Formant to częśćka, za pomocą której został utworzony nowy wyraz (wyraz pochodny). Zazwyczaj jest dodawana przed lub po podstawie słotwórczej.

Wyraz pochodny = podstawa słotwórcza + formant (choć nie zawsze w tej samej kolejności!).

Rodzaje formantów

Najpierw przeanalizujemy kilka przykładów:

A. *czytelnia* = *czyt*+*elnia*, *lekarz* = *lek*+*arz*, *zimowy* = *zim*+*owy*

B. *zjeść* = *z*+*jeść*, *napisać* = *na*+*pisać*, *pojechać* = *po*+*jechać*

C. *samolot* = *sam*+*o*+*lot*, *nosorożec* = *nos*+*o*+*roż*+*ec*

W grupie (A) umieściliśmy wyrazy, w których formant występuje po podstawie słotwórczej (czyli na końcu wyrazu pochodnego). Ten typ formantu nazywamy **przyrostkiem**.

W grupie (B) natomiast, znajdują się wyrazy podzielone tak, że formant występuje przed podstawą słotwórczą. Są to **przedrostki**.

Ostatnia grupa (C) wygląda dosyć ciekawie, ponieważ zawiera wyrazy pochodne, utworzone od dwóch wyrazów podstawowych. Dwie podstawy słotwórcze scalają formanty, zwane **wrostkami**.

Reasumując, mamy:

- **przedrostki** (w poważnych podręcznikach spotkacie nazwę prefiksy), np. *rzucić*, *prze* + *rzucić*
- **przyrostki** (inaczej sufiksy), np. *palić*, *pal* + *nik*

- **wrostki** (albo interfiksy), np. *bajk – o – pisarz*

Zdarza się, że w wyrazie pochodnym występuje jednocześnie przedrostek i przyrostek albo, np. wrostek i przyrostek (szczególnie, gdy wyraz pochodzi od dwóch wyrazów podstawowych, jak to ma miejsce w słowie „nosorożec”, który został utworzony od dwóch podstaw słowotwórczych: „nos” + „roź”).

To jeszcze nie wszystkie rodzaje formantów! Pomówmy chwilę o tzw. **formancie zerowym** (∅), który bywa właściwie... brakiem formantu. Taka sytuacja zdarza się najczęściej w niektórych rzeczownikach, utworzonych od czasowników.

biegać bieg ∅

zlewać zlew ∅

dzwonić dzwon ∅

Masz wrażenie, że wyrazom pochodnym „zabrakło” końcówek, prawda? Tymczasem od wyrazów podstawowych odrzucono formanty i tak powstały powyższe rzeczowniki. Podobnie będzie z wieloma innymi rzeczownikami odczasownikowymi, np. *czołg* – powstał od *czołgać*, *schron* – od *schronić*, *donos* – od *donosić* (nie zaś od wyrazu *nos*). Zapamiętaj ten typ formantu, bowiem lubią go egzaminatorzy i polonistki na różnych klasówkach. Rodzajów formantów mamy wiele! Przypomnijmy, że są one niezbędne do tworzenia nowych wyrazów, a tym właśnie zagadnieniem zajmuje się słowotwórstwo.

Podstawowe funkcje formantów

Formanty tworzą wyrazy pochodne od wyrazów podstawowych, więc nadają wyrazom określone znaczenie. Niektóre poważne autorytety gramatyczne mówią o pełnieniu przez nie funkcji gramatycznej, a dzieje się tak wtedy, gdy wyraz pochodny tworzy już inną część mowy (niż wyraz podstawowy), np. *pracowity* – *pracowitość*. Warto też wspomnieć o funkcji jakościowej – polegającej na tym, że formant wnosi nową informację określającą, np. mówi nam o wielkości przedmiotu: *kot* – *kotek* (mały kot). Niekiedy dodanie formantu sprawia, że zmienia się znaczenie wyrazu, np. *komin* – *kominiarz* (tu – mówi się o funkcji znaczeniowej, semantycznej).

formant	jakie wyrazy tworzy
-ca	<i>nabywca, obrońca</i>
-ik	<i>stolik, konik</i>
-ysko/isko	<i>bucisko, gmaszysko</i>
-arz	<i>piekarz, stolarz</i>

Od rodzaju formantu zależy, czy np. wyraz będzie zdrobnieniem, zgrubieniem czy nazwą wykonawcy czynności.

Jak powstają słowa?

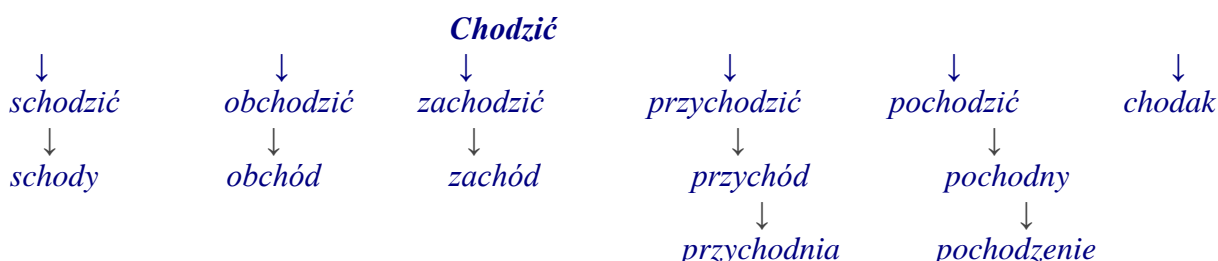
Wszyscy wiemy, że niektóre wyrazy kończą swój żywot (proszę się nie dziwić, wyrazy również żyją, a nawet umierają!), a niektóre dopiero go zaczynają. Wychodzą już z użycia takie słowa, jak *mańkut* (rzeczownik, utworzony od słowa *mańka*, czyli lewa ręka. Chyba teraz rozumiesz lepiej zwrot „zażyć kogoś z mańki”), *sierdce* (serce), *tuszyć* (tuszyć sobie oznaczało mieć nadzieję albo wróżyć sobie pomyślnie). Wciąż powstają jednak wyrazy nowe.

Zapoznajmy się teraz z najważniejszymi sposobami ich tworzenia, a jest ich kilka:

- Możemy oczywiście zestawiać ze sobą oderwane litery, np. *g + a + z = gaz*
- Lepszą metodą jest dodawanie formantów do podstaw słotwórczych, (wziętych z wyrazów podstawowych), np. gdy chcemy utworzyć wyraz: „chatka” – do podstawy „chat” (*chatka* pochodzi od wyrazu *chata*) dodajemy formant „ka” (*chatka = chat + ka*).
- Niekiedy odrzucamy formant, np. *zlewać – zlew – ∅*.
- Inny sposób to odwzorowywanie wyrazów obcych, to znaczy – ścisłe tłumaczenie wyrazu na język polski. A do takich słów należy np. „przedpokój” (po fr. „antichambre”, złożony z „anti” oznaczającego „przed” i „chambre”, będącego odpowiednikiem części „pokój”).
- Kolejna metoda nasuwa się sama. Możemy zapożyczać wyrazy z języków obcych (obecnie pojawia się wiele pożyczek z języka angielskiego, np. *komputer, hobby, dealer, menadżer*).
- Tworzymy skróty wielowyrzowych nazw, np. *PKO, Pafawag*.
- Nazwy nadajemy też przedmiotom od nazwisk wynalazców, np. *rentgen* (Wilhelm Röntgen), *laser*.
- Można też nadawać nowe znaczenie wyrazom już istniejącym (powstają wtedy neologizmy tzw. znaczeniowe, np. *zamek* – jako budowla i zamek do drzwi).
- Wyrazy powstają poprzez scalanie dwóch podstaw słotwórczych (pochodzą od dwóch albo trzech wyrazów podstawowych), np. *zlewozmywak, trójnóg*.

Wyrazy pokrewne

Wyrazy nie lubią samotności, toteż tylko niektóre są jedynakami. Prawie każde słowo ma licznych kuzynów i tworzy wraz z nimi całą, dużą rodzinę. Jak takie rodziny wyglądają?

Co łączy wyżej wymienione rodziny? **Rdzeń**. Bez wątpienia ważną cechą jest podobieństwo postaci. We wszystkich wyrazach z rodziny pierwszej występuje część „chodz”

przybierająca postać oboczną: „chód”, „chod”. Wyrazy pokrewne oprócz podobieństwa postaci łączy zbieżność znaczenia.

Rdzeń wyrazu

Jest on najważniejszym składnikiem znaczeniowym wyrazu, a więc jak gdyby pniem wyrazów pokrewnych, należących do jednej rodziny.

- **Wyrazy pokrewne należące do tej samej rodziny mają ten sam rdzeń (lub rdzenie oboczne).**

Niektóre zawierają sam rdzeń, np. *lot*, *głos*, *szczyt*. Noszą one nazwę słów pierwotnych, ponieważ nie mają żadnych przodków. Są protoplastami swoich rodzin, podobnie jak Piast Kołodziej był protoplastą naszych późniejszych Piastów. Zastanawiamy się, jak mogły powstać, ale trudno to dziś stwierdzić. Były pewnie zlepkiem dźwięków. W taki sposób słynny alchemik van Helmont w XVII wieku utworzył wyraz „gaz”, łącząc trzy głoski (g + a + z) w jeden zespół brzmieniowy.

Kategoria słowotwórcza

to grupa wyrazów pochodnych, które mają takie samo lub podobne znaczenie ogólne (np. wyrazy nazywające czynności: *pielenie*, *skręcanie*, *podnoszenie*, *obracanie* itp.).

W składzie jednej i tej samej kategorii mogą się znaleźć wyrazy utworzone od różnych części mowy i za pomocą różnych formantów.

Kategoria miejsc wykonywanych czynności mieści w sobie takie wyrazy jak:

- *lakiernia* utworzona została od rzeczownika *lakier* za pomocą formantu **-ernia**,
- *przebieralnia* od czasownika *przebierać* za pomocą formantu **-alnia**,
- *palarnia* (*drukarnia*) od czasownika *palić* (*drukować*) za pomocą formantu **-arnia**,
- *walcownia* (*sortownia*) od czasownika *walcować* (*sortować*) za pomocą formantu **-ownia**,
- *czytelnia* od czasownika *czytać* za pomocą formantu **-nia**.

W kategorii nazw dyscyplin sportowych mamy wyrazy utworzone za pomocą formatów:

- *łyżwiarstwo* (*kajakarstwo*) od rzeczownika *łyżwa* (*kajak*) za pomocą formantu **-arstwo**,
- *lucznictwo* (*strzelectwo*) od rzeczownika *łuk* (*strzelać*) za pomocą formantu **-ctwo**.

W kategorii nazw narodowości są wyrazy utworzone za pomocą formantów:

- **-anin** – *Meksykanin*, *Amerykanin*, *Rosjanin*, *Egipcjanin*
- **-czyk** – *Izraeleczyk*, *Palestyńczyk*, *Irańczyk*, *Birmańczyk*, *Marokańczyk*, *Koreańczyk*
- **-ak** – *Słowak*, *Austriak*
- **-iec** – *Słoweniec*

- **-ik** – Anglik

Typ słowotwórczy

tworzą słowa należące do tej samej kategorii słowotwórczej, pochodzące od takiej samej części mowy lub powstałe za pomocą tego samego formantu np. *-arnia, -ownia, -elnia* i mające takie same bądź podobne znaczenie ogólne.

- jedną kategorię słowotwórczą stanowią wyrazy: *tartak, młyn, spalarnia, garbarnia*, które mają wspólne znaczenie (określają miejsca, w którym wykonuje się daną czynność),
  - wyrazy: *kotek, piesek, kwiatek, domek, gwiazdka, dziewczynka, książeczka* to inna kategoria słowotwórcza, w której znajdują się wyrazy określające coś małego,
  - wyrazy: *murarz, piekarz, nauczyciel, kowal, aktor, korektor* to z kolei kategoria nazw zawodów,
  - *Amerykanin, Słowak, Szwed, Kanadyjczyk, Meksykanin* – to kategoria nazw narodowości,
  - *wkrętarka, wyżynarka, wiertarka, imadło, dłuto* – to kategoria nazw narzędzi,
  - *łyżwiarstwo, kajakarstwo, tenis, boks, jeździectwo* – to kategoria nazw dyscyplin sportowych.
- Jak widać kategoria słowotwórcza może składać się z kilku typów słowotwórczych. I tak np. w skład kategorii nazw wykonawców czynności wchodzi m.in.:
- typ słowotwórczy rzeczowników odczasownikowych z formantem **-acz**, np. *palacz, biegacz, oracz*;
  - typ słowotwórczy rzeczowników odczasownikowych z formantem **-nik**: *kierownik, rysownik*;
  - typ słowotwórczy rzeczowników odrzeczownikowych z formantem **-ista**: *telegrafista, basista*;

Uwaga!

- Jeśli typ słowotwórczy służy jako wzorzec tworzenia nowych wyrazów pochodnych, uważamy go za produktywny. W omawianym przypadku takim produktywnym typem we współczesnej polszczyźnie są rzeczowniki utworzone za pomocą przyrostka
- **-acz** (*pakowacz*),
- **-arz** (*murarz*),
- **-arka** (*piosenkarka*),
- **-owy** (*młodzieżowy*),
- **-anie** (*gotowanie*).
- W skład niektórych kategorii wchodzi też tzw. typy nieproduktywne – obejmują te wyrazy pochodne, które obecnie nie tworzą wzorca dla tworzenia nowych wyrazów. Nieproduktywnymi typami będą dziś np. nazwy czynności, zakończone na **-ba** (*groźba, wróżba*).

Analiza słotwórcza wyrazów

Co to jest analiza słotwórcza

Zadaniem analizy jest wykazanie, od jakiego słowa i za pomocą jakiego elementu łączącego został utworzony wyraz, który analizujemy.

Aby jej dokonać musimy porównać ze sobą wyrazy pokrewne, ustalić kolejność ich powstawania i wyodrębnić części wspólne,

- podstawy słotwórcze,
- formanty,
- rdzenie.

Co to jest formacja słotwórcza?

Formacją słotwórczą jest każdy wyraz, w którym możemy za pomocą analizy wyodrębnić części składowe – podstawę słotwórczą i formant.

Od czego zacząć analizę?

1. Najpierw należy stwierdzić, czy wyraz jest formacją słotwórczą, to znaczy czy składa się z **podstawy słotwórczej i formantu**.
2. Następnie należy określić, od jakiego wyrazu podstawowego pochodzi analizowany wyraz.
3. Wyraz podstawowy dzielimy na temat i końcówkę.
4. Kolejny krok, to wyodrębnienie wspólnej części dla wyrazu podstawowego i pochodnego, czyli podstawy słotwórczej (może ich być kilku, w zależności od tego, ile mamy wyrazów podstawowych w danej formacji).
5. Końcowy etap to odnalezienie formantów. *rybak* – „ten, kto łowi ryby”
znaczenie słotwórcze *ryba* – wyraz podstawowy, *ryb -a*
temat   końcówka *rybak* – wyraz pochodny, *ryb -ak*
podstawa słotwórcza   formant (przyrostek)

Zapamiętaj!

- Przedrostki i przyrostki dodajemy nie do rdzenia wyrazu, ale do **podstawy słotwórczej**.
- Zdarza się, że podstawa słotwórcza jest taka sama jak rdzeń. np. rzeczownik *piesek* powstał przez dodanie do rdzenia *pies* (który jednocześnie jest podstawą słotwórczą) formantu *-ek*.
- Ale dla rzeczownika *pieseczek* (utworzonego od *piesek*) podstawą jest *piesecz* (rdzeniem jest nadal *pies*, który powtarza się we wszystkich wyrazach rodziny: *psi, pieskie, psiarnia*).

Funkcje formantów słotwórczych

Formanty nie tylko tworzą nowe wyrazy – wyrazy pochodne, ale także modyfikują ich znaczenie. Wyrazy pochodne o wspólnym znaczeniu słotwórczym, nadanym im przez odpowiednie formanty, tworzą odrębne kategorie znaczeniowe.

Wśród rzeczowników odrzeczownikowych wyróżniamy następujące kategorie znaczeniowe:

Zdrobnienia

Tworzą je formanty: **-ek, -ka, -ko, -ik, -yk**, np.

mur – mur -ek „mały mur”

małpa – małp -ka „mała małpa”

wino – win -ko „małe wino”

koń – kon -ik „mały/miły koń”

talerz – talerz -yk „mały talerz”

Zgrubienia

Tworzą je formanty: **-sko, -isko, -ysko, -idło, -ydło**, np.

baba – bab -sko „zła baba”

chłop – chłop -isko „zły chłop”

ucho – usz -ysko „duże ucho”

powieść – powieść -idło „zła powieść”

sztuka – sztucz -ydło „zła sztuka”

Nazwy miejsc,

w których się coś znajduje, wytwarza lub sprzedaje – tworzą je formanty: **-nia, -arnia, -alnia, -ownia, -nik, -nica**, np.

cukier – cukier -nia „miejsce, w którym sprzedaje się wyroby z cukru”

kawa – kawi -arnia „miejsce, gdzie można wypić kawę”

przędza – przędz -alnia „fabryka przędzy”

kocioł – kotł -ownia „miejsce, gdzie znajduje się kocioł”

kura – kur -nik „miejsce, gdzie są kury”

Nazwy wykonawców zawodów

Tworzą je formanty: **-nik, -owiec, -arz, -ak, -ista**, np.

rola – rol -nik „ten, kto pracuje na roli”

stocznia – stoczni -owiec „ten, kto pracuje w stoczni”

czapka – czapk -arz „ten, kto szyje czapki”

ryba – ryb -ak „ten, kto łowi ryby”

Nazwy mieszkańców

miast, wsi, osiedli, regionów, krajów – tworzą je formanty: **-ak, -anin, -ik, -czyk, -ańczyk, -ec, -in**, np.

Śląsk – Śląz -ak „mieszkaniec Śląska”

Głogów – głogowi -anin „mieszkaniec Głogowa”

Anglia – *Angl -ik* „mieszkaniec Anglii”
Chiny – *Chiń -czyk* „mieszkaniec Chin”
Afryka – *Afryk -ańczyk* „mieszkaniec Afryki”

Uwaga!

Nazwy mieszkańców państw i regionów piszemy wielką literą,
nazwy mieszkańców miast, wsi i osiedli – małą literą.

Nazwy żeńskie od męskich

– tworzą je formanty: *-ka, -ica, -nica, -owa, -yni*, np.
kot – *kot -ka* „samica kota”
słoń – *słoń -ica* „samica słońca”
uczeń – *uczeń -nica* „dziewczyna uczeń”
wójt – *wójt -owa* „żona wójta”
mistrz – *mistrz -yni* „kobieta mistrz”

Wśród rzeczowników odczasownikowych wyróżniamy następujące kategorie znaczeniowe:

Nazwy wykonawców czynności

– tworzą je formanty: *-acz, -arz, -ak, -ca, -nik, -iciel, -ec*, np.
grać – *gr -acz* „ten, kto gra”
pisać – *pis -arz* „ten, kto pisze”
śpiewać – *śpiew -ak* „ten, kto śpiewa”
kierować – *kierow -ca* „ten, kto kieruje”

Nazwy narzędzi

– tworzą je formanty: *-ak, -acz, -aczka, -nik, -anik, -arka, -ałka*, np.
pisać – *pis -ak* „to, czym się pisze”
rozpylać – *rozpyl -acz* „to, czym się rozpyla”
kopać – *kop -aczka* „to, czym się kopie”
palić – *pal -nik* „to, czym/na czym się pali”
rozpuszczać – *rozpuszcz -alnik* „to, czym/w czym się rozpuszcza”

Nazwy miejsc,

w których się coś robi – tworzą je formanty: *-nia, -arnia, -alnia, -isko*, np.
pracować – *pracow -nia* „miejsce, gdzie się pracuje”
prać – *pral -nia* „miejsce, gdzie się pracuje”
palić – *pal -arnia* „miejsce, gdzie się pali”
kopać – *kop -alnia* „miejsce, gdzie się kopie”
wysypywać – *wysyp -isko* „miejsce, gdzie się wysypuje (śmieci)”

Wśród rzeczowników odprzymiotnikowych wyróżniamy następujące kategorie znaczeniowe:

Nazwy nosicieli cech

– tworzą je formanty: **-ec, -ek, -ka, -ak, -ik, -as, -us**, np.

mądry – *mędrz -ec* „ten, kto jest mądry”

skąpy – *skąpie -ec* „ten, kto jest skąpy”

śmiały – *śmiał -ek* „ten, kto jest śmiały”

młody – *młodz -ik* „ten, kto jest młody”

Nazwy cech

– tworzą je formanty: **-ość, -ota, -Ø**, np.

stary – *star -ość* „cecha człowieka, który jest stary”

głupi – *głup -ota* „cecha człowieka, który jest głupi”

zielony – *zieleń -Ø* „cecha czegoś, co jest zielone”

Wyrazy złożone

Wyrazy złożone (tzw. derywaty złożone) są to wyrazy pochodne, które powstały od dwóch wyrazów podstawowych i w związku z tym zawierają dwie podstawy słowotwórcze.

Podział wyrazów złożonych:

zestawienia – dwa odrębne wyrazy, które tworzą jedną całość znaczeniową, np.:

- *czarna jagoda*,
- *wieczne pióro*,
- *panna młoda*,
- *Morze Bałtyckie*,
- *Nowy Sącz*,
- *Boże Ciało*,
- *Stare Miasto*,
- *Zielona Góra*,
- *Ocean Spokojny*,
- *pierogi ruskie*.

zrosty – dwa wyrazy zrosnięte ze sobą bez żadnych elementów łączących, np.

- *rzeczpospolita* (rzecz + pospolita),
- *dobranoc* (dobra + noc),
- *Białystok* (Biały + stok),
- *karygodny* (kary + godny),
- *Bogumiła* (Bogu + miła)

złożenia – dwie podstawy słowotwórcze połączone wrostkiem **-o-**, **-i-**, **-y-** np.

- *desk -o- rolka,*
- *łam -i- główka,*
- *włócz -y- kij,*
- *pas -i- brzuch,*
- *towar -o- znawca,*
- *księg-o-zbiór,*
- *kultur -o- znawca,*
- *dom -o- krążca,*
- *list -o- nosz,*
- *list -o- pad,*
- *szar -o- bury,*

Użycie łącznika w wyrazach złożonych

Z łącznikiem piszemy przymiotniki złożone z członów równorzędnych znaczeniowo, które moglibyśmy połączyć spójnikiem *i*, np.

- *biało-czerwony* (biały i czerwony),
- *północno-zachodni* (północny i zachodni).

Przymiotniki złożone z członów znaczeniowo nierównorzędnych piszemy bez łącznika, np.

- *jasnoniebieski* (niebieski o jasnym odcieniu),
- *bladoróżowy,*
- *małorolny.*

Łączniki stosuje się w przymiotnikach złożonych z więcej niż dwóch członów, np.

- (język) *staro-cerkiewno-słowiański.*

Złożenia rzeczownikowe pisze się zazwyczaj bez łącznika, np.

- *językoznawca,*
- *gwiazdozbiór,*
- *sokowirówka.*

Łącznik stosuje się w nazwach jednostek administracyjnych złożonych z dwóch członów rzeczownikowych, np.

- *Skarżysko-Kamienna,*
- *Bielsko-Biała.*

Treść i zakres znaczeniowy wyrazu

Wyraz jest elementarną jednostką języka, znakiem pewnego przedmiotu lub pojęcia. Może odnosić się do

- osób,
- rzeczy,
- pojęć abstrakcyjnych,
- czynności,
- stanów,
- relacji zachodzących między elementami rzeczywistości.

Znaczenie wyrazu to treść, której znakiem jest dany wyraz, wszystko to, co dany wyraz oznacza, określa i sygnalizuje.

Zakres znaczeniowy – ogół przedmiotów nazwanych danym wyrazem, np. wyraz drzewo ma uboższą treść znaczeniową niż *dąb*, lecz szerszy zakres znaczeniowy (obejmuje swoim znaczeniem inne drzewa (*brzoza, klon*)).

Uwaga!

Im szersza jest treść znaczeniowa wyrazu (dokładniejsze sprecyzowanie co mamy na myśli), tym mniej jest egzemplarzy przedmiotów tą nazwą objętych, czyli zakres wyrazu maleje, i odwrotnie – im mniejsza jest treść wyrazu, tym większa jest liczba egzemplarzy przedmiotów objętych tą nazwą, czyli zakres wyrazu rośnie.

Zapamiętaj!

- Im zakres nazwy jest szerszy, tym mniej dokładna jest jego treść – ponieważ obejmuje więcej wyrazów.
- Natomiast im zakres będzie węższy, tym treść będzie bogatsza, konkretniejsza i tym samym coraz mniej przedmiotów może się do niego zakwalifikować.

Źródło: www.aleklasa.pl